

Kuşdilinden anlamak

Kuş neslini tehdit eden en önemli faktörün insanların tüketiminin giderek artması olduğuna inanan Dr. Çağan Şekercioğlu, kuşların özgürlüğünü örnek alarak yaşıyor. Stanford Üniversitesi'nde kuş bilimci, ekolog ve antropolog olan Şekercioğlu, bugüne kadar 4700'den fazla kuş türü gözlemlendi.

söyleşi A. KEBİRE BOZKURT

fotoğraflar SONER BEKİR

► Kuşlar ve doğa koruma ile ilişkiniz nasıl başladı?

Doğaya merakım 4 yaşımdan beri var, ama doğanın hızla yok olduğunun bilincine varmam ve doğa korumayla ilgilenmem, ortaokulda başladı. Orta son dönem ödevim, "Canlıların soykırımı" üzerineydi. Kuş gözlemine 1990 yılında lise kütüphanemde "Avrupa'nın Kuşları" rehberini keşfettikten sonra başladım. Robert Lisesi'nin yanı başında olan DHKD'ye gittim, onlar da beni yönlendirdiler.

► Yaptığınız ilk kuş gözlemi nasıl oldu?

İlk dikkatimi çeken kuşlar, 8 yaşında evimizin yakınında gördüğüm bir çift yeşil papağandı. İstanbul'da papağan olması beni şaşırtmıştı. Kuşçuluğumun ilk yıllarından aklımda kalan ise, 15 yaşındayken Kerem Boyla ile Büyükçekmece gölünde bir günde 89 tür görmektir. Bu, İstanbul'da bile ne kadar zengin yerler olduğunu gösteriyor. Ama bu yerler hızla yok oluyor tabii. O gün maalesef avcılarının vurduğu ve can çekişen bir ibibik de görmüştük.

► Günümüzde farklı doğa koruma anlayışları var. Doğa koruma tanımına bugün kabul gören haliyle karşı çıkanlar da var. Sizin doğa koruma anlayışınız nedir?

Katı sınırlara dayanan ve yerel insanı karşısına alan doğa koruma anlayışı, yerel insanla uzlaşmaya önem veren ve onlara da faydalı olan bir anlayışa yerini bırakıyor. Ama bazı çevrelerde aşırı bir

Ç. ŞEKERCİOĞLU ARŞİVİ

uca çekilip doğa koruma, yoksulluğu azaltma ve sürdürülebilir kalkınmanın bir alt kalemi olarak gösteriliyor. İnsanlar zaten her zaman kendilerini ön planda tutacaktır; bu yüzden doğa korumanın ayrı bir önceliğe sahip olması şart. Ben, insanları eğiterek, doğa turizmi gibi faaliyetlerle doğanın faydasını onlara göstererek, herkeste doğanın zihinsel ve ruhsal sağlığımız için de önemli olduğu bilincini uyandırmanın gerekliliğine inanıyorum. Zaten bu eğitim ve bilinç yerleşirse, insanlar düşünmeden doğayı koruyacak ve doğa koruma da ayrı bir kavram olmaktan çıkacaktır.

► **Bugüne kadar gözlemediğiniz kaç tür kuş var? En çok türü nerede gördünüz?**

Şimdiye kadar 4700'ün üzerinde kuş türünü doğal ortamlarında gördüm. Kuşlar için en zengin ülke olan Kolombiya'da bile gördüğüm türlerin yüzde 40'ından az çeşit kuş türü var. Çoğunu bir ülkede görmek mümkün değil. En çok türü (yaklaşık 650) 13 yıldır yaşadığım ABD'de gördüm.

► **Kuş türleri üzerindeki başlıca tehditler neler?**

Başlıca tehdit insanların tüketimi giderek artırması. Tükettiğimiz her kaynak, yok olan bir canlı demek. Doğrudan tehditlerin en önde gelenleri arasında doğal alanların tarım, yerleşim ve barajlar için yok edilmesi, kuşların avlanması ve evcil hayvan olarak yakalanması, başıboş kedi ve köpek gibi, kuşları avlayan ve doğal ortamlara ait olmayan canlıların doğaya ve daha önce ait olmadıkları yerlere (özellikle adalara) bırakılması, küresel ısınma ve okyanus balıkçılarının oltalarına deniz kuşlarının takılması yer alıyor.

► **Sizce bu tehditlerle nasıl başa çıkılabilir?**

En önemlisi tüketimimizi azaltmak. Tüketimin sonu yok ve dünyayı yok ettiği gibi, insanlara da gerçek mutluluğu getirmiyor. Bilinçsiz tüketim bizi açgözlülüğe, boşluğa ve doyum-suzluğa itiyor. Tüketim azalınca, doğaya ve kuşlara da daha çok yer kalacaktır. Sulak alanlar ve diğer doğal ortamların yok edilmemesi, başıboş kedi ve kö-

pekler gibi kuşları avlayan canlıların engellenmesi, kaçak avcılık ve kaçak evcil hayvan ticaretinin önüne geçilmesi, alınması gereken diğer tedbirler arasında yer alıyor.

► **İnsanlar yerine kuşlara bu kadar önem verilmesini anlamsız bulanlarla karşılaştığınızda tepkiniz ne oluyor?**

Doğa sevgimle insan sevgim bir aradadır. Zaten bu yüzden üniversitede biyoloji ve antropoloji okudum. Biyolojik ve kültürel çeşitlilik birlikte sürer ve yok olur. Şu anda dünya dilleri kuş türlerinden daha hızla yok oluyor. Birçok kaynak insanlar için de kullanılmıyor, çevre için de. Ufak bir azınlık haksız yere kazandığı paraları düşünmeden harcıyor. Eğer adil, mantıklı ve kanunlara uygun bir dünyada yaşasaydık, hem insanlar hem de çevre için yeterince kaynak olurdu. Yakın dostum Dr. Bill Laurance da yayımladığı bir makalede çevre koruma ve kanunlara uymanın doğru orantılı olduğunu gösterdi. Çevre koru-

Şarkılarda ve türkülerde adı geçen Telli Turnalar da diğer kuş türleri gibi tehdit altında.

ma, refah seviyesi ile doğru, yolsuzluk ile de ters orantılı. Sağlıklı bir doğa insanların yaşam kalitesi, ruhsal ve fiziksel sağlığı için şart. İnsanlar giderek doğal, betondan uzak yerlere özlüyor. Ailem ABD'ye ziyaretime geldiğinde en çok zenginliğinden değil, iyi korunmuş yerel ve milli parklarından etkilendi.

Tüketimi azaltmanın yanı sıra kuşları tanıyın, kuş gözlemcisi olun, zaten devamı gelecektir. Çocukları eğitmek çok önemli. Kuş gözlemcisiyseniz, bölgenizdeki çocukları da gözleme götürün. Ayrıca, "Önemli Kuş Alanları" gibi projeler yürüten Doğa Derneği'ne ve kuşların korunması için çaba gösteren diğer

► Kuş gözlemcisi olmak için neler gerekir?

Doğayı sevmek ve merak etmek yeterli. Zaten biraz ilginiz varsa, kuşları dürbünle yakından gördükten sonra bırakamayacaksınız. Tabii keşif ruhu ve doğada yürümeyi sevmek de önemli. 150 YTL'ye iyi bir dürbün ve 20 YTL'ye Türkçesi de bulunan "Avrupa'nın Kuşları" kitabını aldınız mı, yıllar boyu kuş gözleyebilirsiniz. İşilerlettikten sonra teleskop, fotoğraf makinesi de sıkça kullanılan malzemeler. www.kustr.org, www.kusbank.org ve yahoo grubu "Toygar" iyi başlangıç noktaları.

► Türkiye'deki kuş gözlemciliği ve kuş araştırmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Çok hızlı bir ilerleme var. Ben 1990'da başladığımda yaklaşık 20 kuşçu vardı, şimdi 500 civarında ve bazıları sürekli gözlemede. Zaten kusbank.org'un kayıtlarından da anlayabilirsiniz, 150 binden fazla kayıt var ve artıyor. Kuş Araştırmaları Derneği ve Ornitoloji Araştırma Merkezi gibi sırf kuş araştırmalarına ayrılmış kurumlar ve Türkiye kuş halkalama programı son 5 yıl içinde faaliyete başladı. Biz de Doğu Anadolu'daki ilk halkalama ve göç takip istasyonunu İğdır'ın Aras nehri kıyısındaki Yukarı Çıyıklı köyünde kurduk ve bu sonbahar 68 türden yaklaşık 3300 kuş halkaladık. Kuş gözlemcileri özellikle doğuda, bilinmeyen yerlere gitmeli ve Türkiye listesine yeni türler katmalı, farklı kitaplardan kuşları çok iyi çalışmalı. Kuş atlası çalışmaları, kuş halkalama ve göç araştırması gibi bilimsel çalışmalara

YILMA DELLEGN ABEBE

Ayrıca en önemli işareti kuş azlığı olan çevre sağlığının bozulması da seller, yeni hastalıklar, hava kirliliği gibi çeşitli yollarla sağlığımızı ve ekonomimizi etkiliyor. Örneğin, İngiltere hükümeti, 15 hayat kalitesi ölçeğinden biri olarak tarımsal alanlardaki kuş zenginliğini kullanıyor. Kuşların insanlara ve doğaya faydaları yüzlerce araştırmayla gösterilmiştir ve bu çalışmalarını yeni bir makalede derledim. Kısaca kuşların varlığı sağlıklı bir doğa, bu da sağlıklı ve mutlu bir insanlık demektir.

► Kuşların yaşamlarını kolaylaştırmak için ne yapabiliriz?

derneklere destek olun. Türkiye'nin ilk kuş turunu beraber gerçekleştirdiğimiz TEMA da diğer bir örnek. Bu derneklerin kâr amacı gütmeyen kuş gözlem turlarına katılın. Uluslararası çapta, BirdLife International'a destek olmak çok önemli. Tanıdıklarınızı, etrafınızdaki kuşların önemi ve korunması hakkında bilinçlendirin. Kuşları avlamayın, kanunsuz avlayanları yetkililere bildirin. Kafes kuşu beslemeyin. Evcil kedi ve köpeklerinizi kesinlikle sokağa bırakmayın. Evde beslenen sahipli bir kedi bile her gün dışarıdaysa yılda dört yüzden fazla kuş öldürebilir.

"Tüketim azalınca, doğaya ve kuşlara daha çok yer kalır."

gönüllü katılım da çok önemli. Ayrıca Türkiye'de kuş gözlem turları önemli. TEMA'da kuş gözlem turunu beraber yürüttüğüm Soner Bekir şu anda Türkiye'deki tek profesyonel kuş rehberi ve gerek bireyleri gerek grupları kâr amacı gütmeyen, çevre korumaya kaynak sağlayan kuş turlarına çıkıyor. Ama daha fazla rehber ihtiyacımız var.

► Yaşamınızda kuşları örnek aldığınız oldu mu?

En çok kuşların özgürlüğünü ve dünyayı boydan boya dolaşmalarını örnek alıyorum. Seyahati çok severim ve kısıtlanmadan yaşamak benim için çok önemli. Ama sorumluluklarım giderek bunun önüne geçiyor! Keşke uçmalarını da örnek alabilsem ama pilot ya da paraşüt serifikası almaya fırsatım olmadı.

► Türkiye'de ve yurtdışında gerçekleştirdiğiniz ne tür projeleriniz var?

En çok yoğunlaştığım ve en büyük potansiyeli olan projem, Christensen Vakfı'nın desteğiyle, Kafkas Üniversitesi, Kars Belediyesi, Kars ve Iğdır Çevre Orman müdürlükleriyle beraber gerçekleştirdiğim Kars bölgesi biyolojik çeşitlilik araştırma, eğitim ve kapasite geliştirme

projesi. Bu bölgenin büyük doğal zenginliğini araştırmayı, bölge insanını doğal zenginlik ve çevre koruma konusunda eğitip bilinçlendirmeyi ve ekoturizm, doğal ürünler ve diğer kaynaklarla yerel ekonomiye katkıda bulunmayı amaçlıyoruz. Başarılı olursak, Türkiye'nin diğer bölgeleri için güzel bir örnek oluşturacağız.

Bir başka projem Türkiye'de doğa turizmini, özellikle de kuş gözlem turizmini geliştirip geleceği düşünmeden doğayı yok eden diğer sektörlere bir finansal alternatif haline getirmek. 2002 yılında kuş gözlem turizminin ilk bilimsel analizini yayımladım. Bu sene, ABD'nin kuşçuluk dergisi Living Bird için Türkiye'nin ender kuşlarını ve kuş gözlem imkânlarını anlatan bir makale yazdım. 2003 yılından beri Türkiye'de kâr amacı gütmeyen kuş gözlem turizmini geliştirmeye uğraşıyorum. Kardeşim Doğan'la hazırladığımız www.turkishbirding.com sitesinde çabalarımızı duyuruyorum ve dünyanın ileri gelen kuş gözlem şirketleri şimdi Türkiye'de kuş turları düzenlemek istiyor. TEMA ve Doğa Derneği'ne bu konuda yardımcı oluyor ve yabancı kuşçuları Türkiye'ye yönlendiriyorum.

Arazi çalışması olarak en çok

veri topladığım projem ise Kosta Rika'da 1998'den bu yana gerçekleştirdiğim kuş halkalama ve radyo takip projesi.

Radyo takip için bu kuşlara 0.6 ila 1.7 gram arasında vericiler takarak, bu vericilerin sinyallerini takip edip kuşların nereye gittiğini, ne yaptıklarını, yaşadıkları ormanlar azalınca ne gibi çözümlere başvurduklarını ve tarımla kuş çeşitliliğinin bir arada bulunabilmesi için neyin yapılması gerektiğini araştırıyoruz. Şimdiye kadar 234 türden 25.000 üzerinde kuş halkaladık, 10 türden 400 üzerinde kuşa verici taktik ve yaklaşık 30 bin GPS noktası elde ettik. Bu da bildiğim kadarıyla bu projeyi, dünyada tropikal kuşlar üzerine gerçekleştirilen en büyük radyo takip (telemetry) projesi yapıyor.

Bir de dünya kuş veri tabanım var. Sekiz öğrencimle beraber 2002 yılından beri dünyadaki 10 bin kuş türüyle ilgili 600 binden fazla veriyi bir veritabanında topladık ve sürekli güncelliyoruz. Bu verilerin ilk analizini yaptığım ve 2100 yılına kadar kuşların yaklaşık yüzde 10'unun yok olacağını belirttiğim makalem, Associated Press, Reuters, Guardian, Los Angeles Times, USA Today, Hürriyet ve CNN dahil birçok haber kayna-

İSMET AYDOĞDU

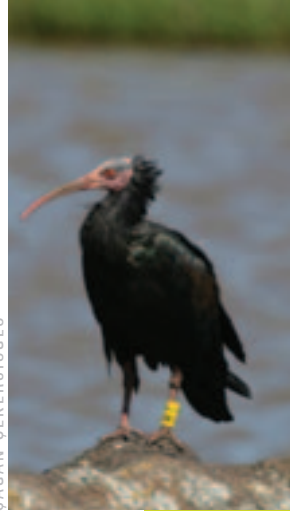
Dünyanın çeşitli bölgelerinde kuşçuları buluşturan kuş turizmi, Türkiye'de de gittikçe yaygınlaşıyor. Kuş türlerini yakından tanıyan kuş rehberlerinin yetişmesi önemli.

ğında işlendi ve ABD senatosu tarafından incelendi. Bu veri tabanını geliştirmeye ve analiz etmeye devam ediyorum. Bir bilimsel yayın kuruluşu birkaç yıla kadar bu veri tabanını bir CD-ROM olarak yayınlayacak. Yine bu veri tabanını kullanarak, kuşların ekolojik hizmetlerini araştırıyorum. Bu konuyla ilgili 26.000 kelimelik incelemem, dünya kuş bilim ansiklopedisi "Handbook of the Birds of the World"ün 11. cildine önsöz oldu.

► **Gelecekte yapmayı hedeflediğiniz projelerden söz eder misiniz?**

Valla işler öyle yoğun ki, geleceği düşünmeye fırsat yok! Ekoloji ve doğa koruma üzerine bilimsel araştırmalarım tam hız devam etmeyi planlıyorum. Singapur Üniversitesi'ndeki bir meslektaşım ile beraber dünyanın en çok tehlike altında olan Uzakdoğu'nun biyoçeşitliliğinin geleceği üzerine yeni projelere başladık. Bir jeologla beraber kuşların tüylerindeki izotopları analiz ederek ne yediklerini belirlemeye çalışıyoruz. Bir moleküler biyologla Kosta Rika'daki kuşlardaki sıtma oranını inceleyeceğiz. Başka bir meslektaşım ile beraber kuşların enerji tüketiminin dünyadaki kuş dağılımını nasıl şekillendirdiğini araştıracağız.

Tarımsal biyoçeşitlilik üzerine proje planları var. En önemli amacım, doğa eğitimi, araştırması ve korunması ile eko-turizm, yerel/ekolojik ürünler gibi doğaya zarar vermeden insanlara gelir sağlayan faaliyetlerin iç içe olduğu projeler gerçekleştirmek. Bu nedenle Kars'taki projem benim için büyük önem taşıyor. Çünkü araştırma, eğitim, sürdürülebilir ve doğal gelir kaynaklarına dayanarak geliştirdiğim, uzun süreli, geleceğe dönük ve halka faydalı bir proje...

ÇAĞAN ŞEKERCİOĞLU

KELAYNAKLARIN PEŞİNDE

BirdLife Etiyopya'nın davetiyle, Suriye'de uydu vericisi takılan üç kelaynağı bulma ekspedisyona katıldım. Bozuk bir yoldan Debre Birhan kasabasına gittik, oradan bir patikaya saptık. Patikanın sonunda, GPS'ime göre kuşların en son bulunduğu noktadan hâlâ 6.5 km uzaktaydık. Hava kararmıştı, dört kurabiyeden oluşan akşam yemeğimi yedikten sonra, cipte uyumaya çalıştım. Böcekler, 2650 metredeki soğuk hava ve kelaynakları görebilme heyecanı uyumama engel olsa da, sabah erkenden yola çıkıp kuşlara 4.5 km uzakta bir göle vardık. Flamingolar, endemik mavi kanatlı kaz ve göçmen su kuşları gölettedir. Ama aradığımız başka bir kuştur. Fotoğraf çekmek için gruptan koştum. İkinci bir göletin kenarında

gözümün ilişen büyük kara kuşlara dürbünle bakar bakmaz aradığımız kelaynaklar olduklarını gördüm. Bağırıp herkesi çağırdım ve birbirimize sarılarak bu tarihi anı kutladık. Dört kelaynak vardı ve aradığımız üçü de içlerindeydi. Onları bulabilmek gerçekten büyük şans. Vericisiz, halkasız

ve özgürce göç eden bir kelaynağı da görüp gönül rahatlığıyla listeleyebildim. Kuşlar çobanlara alıştıklarından yanlarına yaklaşmamıza izin verdiler ve iyi fotoğraflar aldım. Hâlâ göç ediyor olmaları çok ümit verici. Darısı bizim kelaynakların başına.

Çağan Şekercioğlu, Ekim 2006